

Karácsonyi világszemle

Címszavak a karácsonylexikonból

ABLAKNYITÁS • Egerben Ádám-Éva estéjén a gyerekek a nagyszülőkkel énekelgettek mindaddig, amíg a szülei feldíszítették az az évi fenyőt. Ezt persze sok más helyen is így teszik, de azon a tájon, amikor befejeződik a karácsonyfa-ékítés munkája, szélesre tárják a szoba ablakait, „hogy a Jézuska beszálljon”. A bejárati ajtó kireteszelését, résnyire vagy tágabbra nyitását – hol a szállást kereső Szent Családnak, hol az angyaloknak – sok helyen feljegyezték, ablaknyitásról máshonnan azonban csak alig van adat.

ALOHA ING • Amikor arra kérésünk magyarázatot, hogy a szikár, püspökruhás-süveges, jóságtól sugárzó, ám szigorú tekintetű Mikulás, hol változott át azzá a nagy-pocakú, csizmás, csizmanadrágos, fehér pomponos sapkát viselő, folytonosan felkacagó figurává, amint ma ismerjük – minden szál az Egyesült Államokba vezet. Kár is vitatni: Santa Clausként ott született újjá, és onnan formálta szép lassan a maga formájára – legalábbis nagyrészt – a világ összes addigi Tél-, Fagy- és Karácsonyapóját, Mikulását. Kéretik azonban nem általánosítani! Az USA ötvenedik tagállama, az 1959-ben csatlakozott Hawaii ezt joggal kérheti ki magának. Náluk ugyanis a helyi Mikulás a szigeten szinte népviseletnek tekintett (valójában Ellery J. Chun divattervező által jegyzett) úgynevezett aloha inget visel. Ott – plakáton, képeslapon, kirakatbaként, de az üzletek előtt „élőben” köszöngetve – ez az élénk mintás rövid ujjú (!) selyeming a hófehér szakállú ajándékhhozó általános felsőruházata. Még azoknak a Mikulásoknak is kirózsaszíneződött és

Foto: Fortepan / Hegedűs Judit, 1935

fehér aloha mintákkal telihímezett, telinyomott lett a viselete, akiknek kenyéradó gazdái igyekeznek hagyományosabb képet nyújtani..

ALSÓKARÁCSONYFALVA • Ha alaposan tanulmányozzuk a világtérképet, számos olyan földrajzi névvel találkozunk, amelynek decemberi ünnepünk volt az ihletője. Karácsony-föld, Karácsony-hegy és mindkét Karácsony-sziget távoli térségekben fekszenek, akadnak azonban hozzánk jóval közelebb is ilyen névalakzatok. Ezek egyike az Erdélyben, Gyulafehérvártól északkeletre található, közel négy és félezer lakosú Crăciunelu de jos (magyar nevén Alsókarácsonyfalva). A községet 1272-ben még Arusstegh néven említették az okiratok. 1324-ben Karachyni, 1410-ben Karachonfalua (Aruszeg), 1440-ben Karachonfalv, alio nomine Arusszegh, 1733-ban Alsó-Karácsonfalva, 1750-ben Krecsunel,

1808-ban Karacsonfalva néven jegyezték. (A felsorolás szépen láttatja azt a nyelvtörténeti ingadozást és fejlődést is, amelyen karácsonyszavunk a századok folyamán átment.) A falut eredetileg székelyek lakták. 1461-ben Szilágyi Mihály kormányzó kapta birtokul Mátyás királytól. (Szilágyi Mihály Hunyadi János sógora – Szilágyi Erzsébet bátyja – Mátyás nagybátyja, Erdély kormányzója volt.) Ma románok és csekély számban magyarok élnek benne, de egy időben néhány németajkú is élt a településen. (Német neve: Christendorf).

ANGYALFA PROGRAM • A zömmel börtönlelkészek által alapított Magyar Testvéri Börtöntársaság az 1990-es évektől e néven szervez adománygyűjtő és ajándékosztó akciót. Ezzel azoknak a gyermekeknek igyekeznek szebbé tenni a karácsonyt, akiknek édesanyja vagy édesapja rácsok mögé került

s büntetését tölti. A Társaság és segítői csomagokat állítanak össze a fogvatartottak számára, akik aztán azt a saját nevükben a plébániákon keresztül juttatják el a gyerekeiknek, hogy a karácsonyfa alatt érezhessék, hozzátartozójuk a kényszerű távollét idején sem feledkezik meg róluk. Úgy időzítik a dolgot, hogy csatlakozott önkénteseik éppen szentestére juttassák célhoz a küldeményeket. A legjobb viselettű raboknak a börtönvezetés azzal is megtetőzi örömét, hogy a karácsonyestét megelőző napon rendkívüli „családos beszélőn” személyesen adhassák át az Angyalfa ajándékcsomagjait.

ARANYABLAK • Indiában ritkán ugyan, de előfordul, hogy csak 7-8 °C-ot mérnek decemberben végén, az évek nagy többségében azonban a 20 fokos, kellemes az idő. Így aztán az illetékes karácsonyi angyalkának nincsen olyan könnyű dolga, mint a más országba kirendelt kollégáinak. Neki sok nyitott ajtó előtt kell elrepülnie, amik olyan lakásra nyílnak, amelyekben semmi dolga. Szerencséjére az indiai keresztények szeretik nyilvánvalóvá tenni hindu környezetük számára úgy a vallásukat, mint azt, hogy fontos ünnepre készülődnek. Karácsony közeledtével házuk utcai homlokzatán aranyszínű ragasztószalagokkal vagy fémfóliával vonják be valamennyi ablakuk teljes keretét.

ARTABÁN • Henry Van Dyke írt róla nagyszerű novellát. Ő a Jézust bölcsőhelyén felkereső negyedik király, vagy ha úgy tetszik a negyedik napkeleti (esetében perzsiai) bölcs. Róla méltatlanul megfélemlenek, pedig a legnagyobb áhítattal – állítja az amerikai szerző – éppen ő készülődött az útra. Házát, minden vagyonát pénzzé tette, hogy méregdrága ékköveket vihessen a várva várt csecsemőnek. A többiekkel megbeszélte találkozóhelyre azonban nem ért oda, mivel az út szélén egy eszméletét vesztett, legyengült emberre lelt, akit becsülettel ápolt, míg csak erőre nem kapott. (Orvosi ellátására még az ajándéknak szánt kincs egy részét is feláldozta.) Késve ért Betlehembe is. József

és Mária a kisdéddel már úton volt Egyiptom felé. Kérdezősködésekor érkeztek meg Heródes katonái a kétévesnél fiatalabb fiúgyermek meggyilkolására. Artaban megint csak feláldozta az ajándéknak szánt drágakövek egy részét, megvesztegette a parancsnokot, így egy kisfiú életét sikerült megmentenie. Hiába sietett azonban tovább a kis Megváltót Egyiptomban sem lelte meg. Sok-sok év múlva kapott hírt felőle, de mire Jeruzsálembé ért, már a keresztrefeszítés eseményei zajlanak. A Golgota felé siettében az utolsó gyémántot is feláldozta, hogy egy sírva könyörgő rabszolgalányt szabadítson fel vele. Szegény azt hitte, azért maradt le mindenről, azért nem juthatott a Megváltó közelébe, mert eltékozolta az ajándékot, méltatlanná vált hozzá. Pedig...

ÁRNYÉKLESÉS • A régi népi hiedelmekkel tisztában lévő ruszinok karácsonyának vannak idegesítő mozzanatai. Ha ugyanis egy tájékozatlan idegen velük vacsorázik a nagy este, arra lesz figyelmes, hogy időről időre – mintha csak egy mögójük settenkedő alakot akarnának rajtakapni – nagy hirtelen hátravetik tekintetüket. Nem egyszer, hanem sokszor, s nem egy, hanem az összes vendéglátójuk. Szabó Orest „A magyar oroszokról (ruthének)” című művelődéstörténeti-néprajzi könyvecskéjében, 1913-ban ismertette e fura társasági riadalom okát. Azért néznek mindnyájan a falra, hogy felfedezék nincs-e maguknak, vagy bárki-nek az asztal körül kettős árnyéka. Mert, ha van – hitük szerint – az illető nem éri meg a következő karácsonyt. A balsors elkerülése végett épp ezért, amíg esznek, csakis egyetlen fényforrást használnak.

BARLANGVÁSÁR • Az advent idején sok különleges hangulatú, híres karácsonyi vásárt rendeznek a világon, a hollandiai Valkenburgban tartott azonban – bár az indokoltnál egyelőre kevesebbek által ismert – mindenképpen ebbe a csokorba tartozik. A maguk hagyományos vásárát, amelyen éppúgy árad az ünnepi muzsika s a fenyőillat, mint másutt, sőt az ajándékos,

forralt boros, mézesbábos, étkezőhelyes, sálak-kesztyűs, gyertyás-fenyődíszes vagy könyves bódék száma sem csekélylik meg az összevetésben. Amiben felülmúlhatatlan a város, az maga a helyszín. A Valkenburg alatt korábban kőbánya működött (márványlelőhely volt), s a kitermelés révén hatalmas kiépített barlangrendszerrel bővült ki az eredeti természeti képződmény. Ahhoz, hogy valaki portékaárus vagy vásárló lehessen, itt egyaránt alá kell szállnia a mélybe, ahol mellékprogramként izgalmas barlangtúrán, földtörténeti bemutatón és hangversenyen is részt vehet.

BORBÁLAMÉCSÉS • A Kelet-Bakonyban fekvő Tésen december 4-én, Borbála napján egy tányér közepébe poharat állítanak szájjal felfelé, és a talpához körbe búzaszemeket szórnak. Karácsonyig rendszeresen öntözgetik, s a kicsírázott magok szárba szöknek. Nem engedik azonban túlnőni őket a pohár peremén, mindig visszanyírják a feljebb törekvő szálat. Szenteste a vacsoraasztal fő helyére teszik a tányért, fenyőágacsokkal körítik, majd az addig üresen álló poharat szentelt lámpaolajjal öntik fel. Az éjféle miséről hazatérve gyűjtik meg az előzőleg beleáztatott lámpabelet, és az olajat folyamatosan pótolva vízkereszt napjáig szüntelenül lobogtatják lángocskáját.

BÖJT • Az ételek, vagy bizonyos ételek fogyasztásának alkalmi, illetve időszakos tiltása az önmegtartóztatásra, a test és lélek megtisztítására szolgáló cselekedet. Különböző vallások az év más-más időpontjaira teszik kötelezővé, vagy ajánlottá, valami ünnephez, ünnepi előkészülethez, megemlékezéshez kötve. Így van ez a kereszténység esetében is. A húsvétot megelőző negyven napos mellett ismeretes a karácsonyi böjt is. Már Szent Ágoston (354-430) is írt róla. E hagyományok szerint december 24-én egész nap böjt volt a húsfogyasztás tilalmával. A Katolikus Lexikonban olvasható, hogy „régbben főként az öregek egész nap són, kenyéren, vízen böjtöltek (esetleg még nyers, olajba áztatott savanyú káposztát

ettek). Este, az ünnepi, karácsonyi asztalra is csak növényi eledel került (hal se)”. Ezért vált általánossá az éjféli mise utáni étkezés szokása, hiszen akkor – már karácsony napjára fordulván az óramutató – minden korlátozás nélkül, bőségesen lehetett bármilyen ételt habzsolni. **XXIII.** János pápa engedélye alapján a böjti napot 23-ára is áthelyezhették, hogy oldottabbá tehessék a szentesten zajló családi ünnepléseket, **VI.** Pál pápa pedig 1966-ban úgy a december 24-én, mint a 23-án tartott böjtkötelezettséget is eltörölte. Ezzel együtt vannak, akik még ma is tartják a régi szokást, egész nap böjtölnek, s csak este étkeznek. A görög katolikus egyházban a karácsonyi böjt kezdetben november 15-től, több évszázada viszont „csak” Szent Miklós napjától, december 6-tól tart 24-éig. Az örmény keresztényeknél kéthetes, úgynevezett gazdag böjt előzi meg az ünnepet (jóllakásig fogyaszthatnak a változatos böjti ételekből és édességekből is). A ruszinoknak az advent alatt minden szerda és péntek, valamint a szenteste is böjti nap.

BRONZVASÁRNAP • A katolikus liturgia a karácsonyt megelőző adventi vasárnapot aranyvasárnapnak nevezte, melynek alapján a népnyelv sok évszázada ezüst-, réz- és vasvasárnapként emlegette a megelőzőket. Ez persze akkor történt, amikor sportról, világversenyekről még senki sem hallott. (Az első aranyérmes olimpikonoknak még csak köbüknagyzüleit hordozta a föld.) A bronzvasárnap (bronzszombat) alkalmazása a karácsony előtti harmadik hétzáró napjára XX. századi lelemény. A kereskedelem írta felül ily módon a dobogó harmadik fokán 1904-től osztogatott érmefém nevével a régi – a szólásokban az értékfogyottság jelképévé süllyedt rézpityke – alapanyagát.

CAGA TIÓ • Tojó nagybácsi (hogyan szalonképesre fordítsuk le a nevét). E furcsa nevű képződményt úgy kell elképzelni, hogy olyan 20-70 centiméteres fatörzsdarab, amire elől két kis falábat szegeznek. Ezek kb. negyvenöt fokos szögben meg-

emelik a tuskót. A magasított oldalára kedves mosolygó arccskát festenek, közepére borosdugónyi kis faágrészt ragasztanak, kobakjára apró piros sapkát tesznek, majd karácsonyi takaróval, lepellel borítják le. A spanyolországi Katalóniában december 8-ától kerül a lakásba. A gyerekek szorgalmasan etetik, hogy sok ajándékot tojjon (kakiljon) majd ki. Ez ügy érdekében estéről estére még énekelgetnek is neki, hol szelíden biztatva, hol ütlegeléssel fenyegetőzve. Közben a szülők tüntetik el a Tojó nagybácsi számára kitett elemózsiát, s egyben folytonosan hizlalják is ökelmét. Köpenye alá csempézik azt a sok kisebbfajta meglepetést, amit szegény fafickó élete utolsó óráiban pottyant ki magából. Karácsony reggelén köszönt rá a vég. Az aprónép ekkor botokkal veszi körbe, és vidám énekszó mellett addig püföli, míg hanyatt borul, s kiröpülnek palástja alól a játékok, édességek, gyümölcsök. Ez után, ha van kandalló, ünnepélyesen a lángjai közé teszik, ha nincs, akkor valaki más fákamrájában vár addig, míg hasábokra aprítja egy fejsze.

CERTOSINO • Az olaszországi Bolognában a karácsony fő süteménye. Csokoládéval mártott gyümölcsös, mézes, főtt mandulával, fenyőmaggal, karamellával dúsított fűszeres tésztából készült torta. A receptje a középkorban rögzült, amikor még nem cukrászok, hanem gyógyszerészek árulták. Később a spagettijéről is közismert város karthauzi szerzetesei sütötték és árulták az advent idején. Erről kapta a nevét is (a certosino olaszul a karthausi renchez tartozók megnevezése).

CHICHILAKI • A grúz ortodox karácsony egyik fontos szokása a chichilaki készítése, vásárlása és felállítása. A hagyományőrző grúzoknál ez tölti be a karácsonyfa szerepét. Vata mogyoró- vagy diófaágakból készítik, amit alaposan kiszárítottak. Előbb lehántják a kérget, majd a fehéres belét alulról felfelé papírvékonyaságú keskeny csíkokra hántolják, felborotválják. A csúcsa alatt rétegről rétegre tá-

volabb hagyják abba a műveletet. A hosszú csíkok szépen összepöndörödnek, egyre messzebb kerülnek a törzstől, így végül szakasztott olyan – hegyével felfelé állított elnyújtott háromszög – alakot öltenek, mint amit a fenyőtől elvárunk. A grúzok ugyanakkor annak a *Nagy Szent Bazilnak* dús és hófehér szakállát is látni vélik az egybefüggő nagy göndör faháncs-szálakban, akihez náluk az ajándékhozás szerepe kötődik. Mindössze néhány, a mieinknél nagyobb díszet rögzítenek rá. Az ottani ortodox vízkereszt napján, január 19-én aztán ünnepélyesen elégetik. Ez az utolsó szolgálat, amit a chichilaki teljesít, mert a tűzhalálba magával viszi az előző év összes bajait, így nem lesznek képesek visszatérni.

CSÓKJÁTÉK • A délszláv népeknél karácsony napján a legények és a lányok többfelé is a Slamcice devojcice nevű játékkal mulatják az időt. A padlóra hintett karácsonyi szalmából húzott hosszú szálat a játékvezető közepén meghajlítja, a két végét felfelé fordítja. Úgy fogja, hogy összekuszáltan szétterüljenek és a közepe ne látszódjon. A kétoldalt felsorakozott lányoknak és fiúknak meg kellett fogni egy-egy szalmaszál végét. Ezután a játékvezető szétnyitja ujjait, s kezdődhet a vidám szétszalazás. Ha egyazon szalma egyik végét leány, másikat egy legény fogta, kötelesek voltak megcsókolni egymást. Alig csattant el a csók, hoppon maradtak – miként a szerencsék – máris húzták a következő szálat.

CSUKABUKÁZÁS • Újabban a székeltek sajátos szépségű beszédváltozatáról és eltérő szókincséről divatba jött mókás jeleneteket, rejtvényeket, gyorsteszteket készíteni. Ezek szinte mindegyikében előkerül a csukabukázás, lecsukabukázás kifejezés. A meghatározás, illetve a megfejtés időnként karácsonyi teendőként határozza meg. Az Új Magyar Tájszótár e Felcsíkon és Gyergyószéken használatos ige kapcsán meglehetősen szűkszavú. Jelentését „levágja a fenyő tetejét” értelemben adja meg, s a csonka-

Foto: Fortepan / Horváth Lajos, 1920

bóka (suta, esetlen) leszármazottjaként mutatja be. Arra a kérdésre azonban, hogy mi a fütyülős fülemülének kell, és – ha a derék székelty atyafiak feltétlenül szükségét érzik a fenyőcsontkításnak –, miért éppen karácsony táján teszik, sem a honi, sem az erdélyi források nem adnak magyarázatot.

DÖFKÖDÉS • A házról házra kóringyálni – verses szerencsekívánalmakkal karácsonyt köszönteni járó – négy-nyolc éves hajdúdorogi gyerekek vezéralakjáról akár azt is mondhatnánk, hogy sanyarúbb a sorsa, mint a más községek hasonló vállalkozóié. Az észak-alföldi városban ugyanis az a szokás járja, hogy a családhoz érkező első koringyaló gyerekcsoport legelsőként belépő tagját a gazdaszszony többször is megdöfködi a piszkavassal, piszkafával. Teszi mindezt azért, mert már nagyszüleinek nagyszülei is úgy tanulták, a tyúkjaik csak akkor gondoskodnak majd a család bőséges tojaskészletéről, amennyiben ekként járnak el. Hogy mégsem mondjuk szerencsétlennek az illető kisleányt annak egyszerű oka van. Egyrészt mindenütt nagyon óvatosan döfölik a legénykét, másrészt az elszenvedett inzultus okán a háziaktól több ajándékot kap a pajtásainál.

EGÉSZSÉGDÍÓ • Mikszáth Kálmán írta le 1886-ban a Felvidéken és Észak-Magyarországon sokféle honos szokást. A legszebb kinézetű diókat az ünnepi estebéd előtt egy külön tálba rakták, amiből az étkezés végén mindenki kimarkolhatott egy neki tetszőt. Az egészségdíó feltörése mindig nagy izgalommal járt. „Amelyik olyan diót választott, hogy a magja egészséges, annak ugyan semmi baja sem lesz az idén. Olyan lesz, mint a halcsík. De ha a diója romlott vagy penészes, az nem lesz ment a nyavalyáktól. Azon szerint, amint egy gerezd vagy kettő rohadt el.” Persze Mikszáth nem lett volna Mikszáth, ha kibírta volna e mosolykeltő szarkasztikus megjegyzés hozzátoldása nélkül: „Bolondság ehhez képest minden doktori tudomány.”

EGÉSZSÉGKENYÉR • A Battonyán és környékén élő románok szentestére sütött kovásztalan kenyerét nevezik így, amelyből úgy kell törnie minden családtagnak, hogy az utolsó tépés után mindenkinek legyen egy darab a kezében, és morzsányi se maradjon belőle a kenyérterítőben. Ha így történik, egy esztendeig mindenki egészséges marad a házban. A Budapesten és a vonzáskörzetében fekvő falvak szerb családjai finomlisztből, tojás

és zsír nélküli tésztát gyúrnak, s hosszúkás kenyérféleséget sütnek belőle. Az övéké is az egészségről kapta a nevét (Zdravlje), és csaknem hasonló szertartással fogyasztják. Az eltérés csak az, hogy náluk a családtagok számánál kettővel több darabnak kell megmaradnia. Az egyiket a lábasjóságok egészségére teszik félre, majd számukra is morzsolják szét. A másik az ünnep végéig ott áll az asztalon, hacsak nem tér be egy idegen (nem családtag), vagy nem találunk olyan szegényembert, akinek jó egészséget kívánva átadhatnák.

ELHUNYTAK • A magyar néphit úgy tartja: szerencsés, aki éppen karácsonykor hal meg, mert akkor mindenképpen bűnbocsánatot nyert. Az írek ennél is többet állítanak, szerintük a mennyország ajtaját karácsony napjain éjfélkor megnyitják, így az aznapi holtak lelkei egyenest a mennybe jutnak. Sok híresség halt meg épp az ünnep napjaiban, köztük több pápa is – Dionüsziosz (268), Zozimosz (418), I. Adorján (795) –, ami felerősítette ezt a hitet. Néhány ismertebb személyt felsorolunk, akik karácsonykor haltak, s valóban kiérdemelni látszottak ezt a különleges kegyet: Kossics József (Jožef Košič) magyarországi szlovén plébános, néprajz-

kutató, író (1867); Hans *Huber* svájci zeneszerző (1921); Karel *Čapek* cseh író (1938); Tristan *Tzara* (Sami Rosenstock) romániai zsidó születésű francia költő (1963); Charlie *Chaplin* angol és cigány származású amerikai filmszínész, rendező (1977); Joan *Miró* katalán képzőművész (1983); Sylva *Koscina* horvát születésű olasz színésznő (1994).

ELSÖTÉTÍTÉS • Baranya bosnyákok lakta területeit valamikor, még a közelmúltban is a szőnyegbombázások idején parancsolt sötét-ség lepte el a szentestén. *Sarosász* György néprajztudós folyóiratunk 1999/6. számában részletesen ismertette a hazai sokác és bosnyák népesség karácsonyi népszokásait. E tanulmányában volt olvasható ez az érdekes közlés is: a bosnyák falvakban „lámpát addig nem gyűjtöttek, míg valahol világosságot nem láttak. Ezért az ablakot jól elsötétítették, hogy a fény ki ne szűrődjön, mert ellenkező esetben a szomszédok bolháit, egereit, patkányait és egyéb férgeket átköltöznének”.

ÉRMEK • A világ pénzverdái – egyaránt számítva a gyűjtőkre és a megfelelő ajándékot keresőkre – karácsony alkalmából igen régóta készítenek olyan alkalmi emlékérmeket, amelyek Jézus születésével kapcsolatos vagy egyéb karácsonyi motívumokat (betlehem-i csillagot, háromkirályokat, szánccsengőket,

Mikulás-fogatot és más efféléket) préselnek. Aranyból, ezüsből, de kevésbé értékes fémekből is forgalomba hoznak hasonló darabokat, hogy mindenki meglegelhesse a pénztárcájának, illetve szándékainak megfelelőit. A legelső karácsonyi érmet – mai ismereteink szerint – *I. Ferdinánd* osztrák uralkodó, német-római császár (egyben magyar király) 1560-ban verette.

FÁKLYÁSMENET • A szlovén karácsony nagyjelentőségű közönségvonzó idegenforgalmi eseményei Mariborban, az ország második legnagyobb városában zajlanak. A karácsony mindkét napján sötétedés után fáklyás felvonulások indulnak a közeli hegyekre. Ez a látványosság nemcsak a hegymenetben résztvevőknek, hanem az útjukat távolról szemlélőknek is felejthetetlen élménnyel szolgál. Évente egyre többen kerekednek fel, utaznak oda, hogy részük legyen benne.

FAPAPUCS • Mintha csak a *Grimm* fivérek meséje elevenedett volna meg egy országgal arrébb. A franciaországi Vendée tartományban az eladó lányok egyik XVIII-XIX. századi férjtaláló szokása igencsak Hamupipőke esetére hajaz. Amit ez a lány üvegtopánjával és mintegy véletlenül tett meg, azt ők szántsándékkal. Mivel a következő farsangkor már menyegzőről álmodtak,

igyekeztek próbára tenni (egyben sürgetni is) a leginkább számba vett férfiszemélyt. Fapapucsukat, facipőjüket a karácsonyi istentiszteletek idején a templomkapu előtt hagyták. Ha az adott legény megfejtette a rejtvényt, hogy melyik lábravalót kell a kiszemelt leányzónak visszaszolgáltatni egy-egy csókért – akkor mind a ketten nyertek. A lány a fapapucsot, a fiú pedig a viselője kezét. Ha ügyesek voltak (márpedig a lányok nagy huncutul mindent megtettek a sikerért) a szülőknek a helyi elvárások szerint nem volt szabad visszautasítani a lánykérést. Akik viszont nem a megfelelő talpravalót igyekeztek rászózni a menyecskéjélőltre, azoknak azt se mondták: fapapucs. Arról persze nem szól a fáma, hogy a sikerre jutott férfiakból Vendée-ben több lett-e a (fa)papucs-férj, mint máshol. A papucs-üggyel a karácsonyi misék látogatottságát és felfokozott hangulatát mindenestre egész biztosan garantálták.

FAVÁGÓ • A portugál legenda szerint a legelső karácsonyfa egy favágónak köszönhető. Szerencsétlen volt, szegény és életunt, amikor hazafelé egy eltévedt, fázó és éhező kisgyerekekkel találkozott. Épp karácsony volt, megesett a szíve rajta. Hazavitte kunyhójába, megmelengette kályhájánál, s azt a kicsi ételt, amit magának kuporgatott össze, mind neki adta. Amikor másnap reggel felébredt, egy csodálatosan feldíszített, ragyogó fa volt a szobájában, mézeskalácsok is lógtak rajta, alatta gyümölcsöktől és édeségektől roskadozó asztal állt. A gyermek képében ugyanis Jézus tette próbára. A favágó nem bírta magában tartani az örömet, a falubelieknek is megmutatta csodálatos küllemű fenyőfácskáját. Azoknak is megtetszett, hát egy évvel később leutánozták. Az eredettörténet szerint egy kis kunyhóból indult tehát a karácsonyfa világhódító útjára.

FEGYVEREK • Aki azt hiszi, hogy a karácsonyi léggör csakis békés gondolatokat táplál, igencsak meghökken a brit *The Telegraph* 2011 végén megjelent, az amerikai szokásokat ismertető cikkén. A szerkesztőség az FBI hivatalos adatait idézve kö-

Foto: Fortepan / Hauli Balázs, 1930

zölte: az Egyesült Államokban az év decemberében több mint másfél millióan kértek fegyvertartási engedélyt, és vettek legalább egy lőfegyvert (többhöz is elég egyetlen engedély). Hogy még jobban megriadjunk: közel félmillióan közvetlenül az ünnep előtti héten vásárolták meg, s vélhetően ajándéknak szánták az akár emberélet kioltására is alkalmas puskát, pisztolyt és egyéb gyorstüzelő mordályokat.

FEKETE PÉTER • A gyermekkártyák vesztő lapján szereplő közismert figura, Zwarte Piet (Fekete Péter) az egykori Németalföldön – Hollandiában és Belgiumban – járatos. Az ottani Mikulás, Sinterklaas segítője. Munkaköri leírása nagyjából ugyanazokat a feladatokat rója rá, mint amit mifelénk a Krampuszal végeztetnek. A rossz gyerekeknek kell rettegniük (de legalábbis kicsit félniük) tőle, mert nagy gonoszkodó hírében áll. Állítólag minden évben gőzhajóval érkezik meg főnökével Spanyolországból, ahol élnek. (Mit nekik Északi-sark?) A hagyományos télapószerű öltözetben járó öreg ajándékosztó mellett igazi színfoltként hat, hisz bőre fekete vagy sötétbarna (afro-európai), élénk-tarka öltözetet, térdnadrágot, fidres-fodros inget, mellényt és tollbokrétás kalapot visel, no meg fülcimpájában egy hatalmas aranykarikát. A híre azonban rosszabb, mint ő maga. Mindig megenyhül a végén, csak szelíden korhol. (Már ezek a karácsonyi szörnyek sem olyanok, mint régen...)

GARGAN • Újabban elszánt kutatók felderítették, hogy már a kelták is osztogattak december táján ajándékokat a gyerekeknek. Ők ezt egy különös, általuk kitalált személy, bizonyos Gargan nevében tették. E tudósok arra esküsznek, hogy személyében tisztelhetjük az őstélapót.

HABSZAKÁLL • Az utóbbi években Kanadából terjedő bokrosodni a karácsonyi ünnepkör. A világhálás képmegosztó közösségi oldalakon egyre-másra jelennek meg olyan családi fotók, amelyek

Foto: Fortepan / Schmidt Albin, 1908

elkészítéséhez a jókedven és fényképezőgépen (okostelefonon) túl a habszifon vagy tejszínhabos flakon volt a legfőbb kellék. A család apraja és nagyja ezek segítségével készít az arcára vastag Mikulás-szakállat, majd mielőtt padlóragacsként és szőnyegfoltként végezné, kattintgatnak néhány csoportképet. A legvidámabb felvételek azok, amikor az képen szereplők egymás arcáról nyalogatják önfeledten a hófehér édességet.

HARMATSZEDÉS • Csongrád megyében még a huszadik század derekán is elterjedt szokás volt, hogy karácsony szombatja, azaz a szenteste éjjeléről virradóan harmatot szedtek. Bedörzsölték a szemeiket vele, hogy egész évre számúzzék a látásromlás veszedelmét. Voltak olyan települések, ahol egy éjszakaival később láttak neki a gyújtógetésnek, de nem is álltak meg az alkalmi szemkenés néhány cseppjénél. Pontos szabály szerint kilenc dióhéjnyi harmatcseppet kellett egybegyűjteniük, majd egy jól zárható picci üvegcsőben eltárolni, hogy aztán a következő esztendőben bármiféle szemfájásnál gyógyírként használhassák fel.

HÁZI ÓRIZET • A karácsonyt ünneplők legtöbbször a családjával tölti a szentestét, eszébe sem jut elmenni hazulról. Ha megteszik is, csak az éjféltől misére mennek. Norvégi-

ában a régi hagyományok szerint korántsem önkéntes a választás, házi fogságként élik át az éjszakát. Úgy kapták örökül a régiektől, hogy azon este még véletlenül sem léphetnek ki a szabad ég alá. Kapuk előtt, ablakaiknál és szerte az utcákon ilyenkor különösen veszedelmes démonok állnak áldozatukra lesve, s ha kilépnének biztonságos falaik közül, menthetetlenül a hatalmukba kerülnének.

HENGERGÉS • A ruszinság régi szokása. A szent estén szalmával terítik le a ház földjét, s azon – a múlt század elején még mindenképp –, ahogyan azt Szabó Oreszt írta „mindenki, még az elaggott, 90 éves ősz is, egyszer-kétszer végighengereg, hogy derekából a jövő évi csömör a szalmába szálljon”.

JÁSZOLÓSVÉNY • A felső-ausztriai Steyr városában található Ausztria legnagyobb Betlehemes gyűjteménye. A jászolt körülvevő személyeket, állatokat, a betlehemi születés fő- és mellékszereplőivel berendezett jelenetekkel az adventi vásár idején (és azzal összekapcsolva) hosszan kanyargó útvonalat, estére kivilágított gyalogösvényt rendeznek be. Ennek bejárása a tapasztalatok szerint mindenkit erősen ráhangol a közelgő ünnepekre. Steyer egyébként a palesztinai Betlehem testvérvárosa.

KAPUSTNICA • Szlovákiában a halételek mellett a fő karácsonyi fogások közé tartozik. Leginkább úgy írható le, hogy sűrű káposztaleves kolbással, hússal, szárított gombával és tejszínnel. Családonként és tájegységenként eltérő a receptje, van ahol aszalt szilvát és almát is tesznek bele.

KARÁCSONYI ÉNEK • Az a polgári karácsony-eszmény, ami a családi szeretet ünnepévé alakította a betlehemi kisded megszületésének napját, Charles Dickens Karácsonyi ének című műve megjelenését követően vált általánossá. Kevés dolog van, amiben a társadalomkutatók valaha is egyezségre jutottak, de ebben kivételes egyetértés mutatkozik közöttük. A híres – és

Foto: Fortepan / Vojnich Pál, 1952

sok filmben feldolgozott – történet a gazdag, fukar és goromba Ebenezer Scrooge megjavulásának meseje. A rossz sorsra érdemes férfi, aki gyűlöli a karácsonyt, elutasít bármiféle emberi együttérzést, rüHELLI a jótékonytságot. Később azonban, miután az elmúlt karácsonyok szellemével, majd a jelenével és az eljövendő karácsonyokéval is körsetát tesz, megérti az ünnep lényegét... (Azt a bizonyos, a családot és közszeretetet középpontba állító felfogást.)

KENYÉRAJÁNDÉK • A még kemencével büszkélkedő vidéki otthonokban a franciák ma is éltetik azt a középkortól ismeretes hagyományt, hogy a család ünnepi szükségleteit messze meghaladó kenyeret sütnék. Egészen pontosan tizenhárommal többet. Tizenkét egyforma méretűt és egy ezeknél nagyobbat. Ez utóbbi Jézust, az előbbieket pedig az apostolait jelképezik. A kenyerek ott fekszenek a külön e célra beállított asztalon karácsony tűntéig. December 27-én személyesen keresik fel velük a szegényeket, szűkölködőket, kórházakat, menhelyeket, nevelőotthonokat, hogy baráti beszélgetés keretében átadják nekik. Kötelességszerűen a legjobb lisztből, a legremekebb kovással, a legkülönböztöttebb készítik el, hiszen csak így hoz szerencsét a családra és a megajándékozottakra (no meg így marad meg jókedvvel fogyaszthatónak sokáig).

KISING • Lackfi János a Forrás Főleg-lexikonában megemlíti egy Dorottya és Johanna lánya részvételével lezajlott családi esetet, amelyből áttételesen megismerhető lett egy a családjukban sikerrel alkalmazott nevelési segédeszköz is. Az advent beköszöntekor minden gyerek kap egy papírlapból kivágott ingecsét, és karácsonyig minden egyes – a szülők által elfogadott és igazolt – jócselekedetükért egy tú segítségével újabb mintát lyuggathatnak a maguk „kisingére”. A kicsipkézett papírruházat végül – amint azt a lányaira büszke apa írja – a karácsonyfára kerül, „a kis Jézusnak ajándéku”.

KOPÁCSOLÓ CSÜTÖRTÖK • A hajdani germán népszokásokat jól ismerő szülők – megbízható környék esetén – szemrebbenés nélkül engedik ősi pogány hitre hivatkozó csemetéiket az éjszakákba. Igaz, csakis csütörtökönként és csak az advent heteiben. Azt is elviselik (azok is, akiknek nem kószál épp gyermekük az utcákon), hogy felkopogják őket legszebb álmaikból, majd ha ajtót vagy ablakot nyitnak, hogy megnézzék, ki az, és mit akar: lencsét, babot, borsót hajigáljanak a lakásukba. Az sem menti meg a háziakat, ha emeleti ablakot nyitnak, mert a fiúk hosszú póznákkal járnak (hogy odafenn is tudjanak kopogtatni), és olyan konzervdobozok is vannak a rudakra függesztve, amit úgyesen meglódtva fent is

könnyedén elintézik a főzeléknekvalók beszórását. Különben is örülhetnek, hogy megússzák ennyivel. Akit ugyanis nem szeretnek, annak homokot szórnak az otthonába. Nem árt tehát idejekorán édes-ségekkel lekenyerezni a kopácsolókat. Egyébiránt, amit tesznek, akár még hasznos is lehet, mert rendszeres etetésükkel megbékítik a hűvelyes növények iránt sajátos szeretet őrző, és ilyenkor már péntekéji rajtaütéseiket tervezgető, mindenféle lappangó szellemeket. Négy kopácsolással teli csütörtöki éjfélelőt elviselni, talán nem is túl nagy ár ezért.

LIBESGABEN • Az I. világháború idején a Német Vöröskereszt, valamint több nőszervezet kezdeményezésére és szervezésében indult akció Szeretetet ajándéku! (Als Liebesgaben) néven. Célja az volt, hogy a frontkatonák is érezhessék karácsonykor a háország odafigyelését, hogy tudhassák nemcsak családjaik, hanem egész hazájuk gondol rájuk, aggódik értük. A harctérre küldött csomagokban főként élelmiszerek, italok, ruhanemük és könyvek voltak. A hazai újságok is hirdették, szorgalmazták az adakozást. Az ötletet az osztrák hadvezetés is átvette. A hadiszállító vállalkozóktól elvárta, hogy vegyenek részt a monarchia hadfiainak karácsonyi megajándékozásában. Ahogy Munczy Béla cigányprímás egykorú naplóberegyszéséből tudjuk, az olasz frontra küldött Liebesgaben-csomagokban, amit 1916 karácsonyán – Weisz Manfréd töltenygyáros ajándékuaként – ő és katonatársai kaptak egy-egy tábla Kugler-csokoládé, 25 cigaretta, 5 szivar, egy zsebkendő és egy doboz bonbon volt.

LÓJÁRATÁS • Az első keresztény vértanú, Szent István diakónus mellett, hogy a téglavető, építőmunkások és szerpapok védőszentje, a lovaké is. Az egyház az ő emléknapiján, azaz karácsony másodnapján szentelte meg a lovakat. Az a szokás is kialakult, hogy a gazdák e nap reggelén lovaikkal körbekerülték a lakóházukat, háztelküket, vagy lóháton körülfutot-

ták birtokuk határát. A kocsisok is befogtak, hogy megkerüljék a falut. Varázserőt tulajdonítottak ennek az útnak, amelytől azt remélték, hogy négy lábú barátai, kenyérkereső társaik így a jövőben is egészségesek maradnak.

MAJOMFAROK • Így nevezik (cola de mono) a chilei karácsonyok elmaradhatatlan ünnepi italát. Kávéból és tejből készítik, majd különféle – családi titkot képező összetételű – fűszerkeverékekkel ízesítik. Akár fűszeres tejeskávénak is tekinthetnék. Arról, hogy mégse tegyünk ezt, úgy gondoskodnak, hogy felkeverésekor, összemixelése előtt egy 50 fokos törkölypárlattal bolondítják meg.

MÁKOSVÍZ • A XIX. század végén és a következő elején, karácsony első napján nem lehetett irigyelt a Bács megyei sekrestyések a sorsa. A szenteltvíztartó ilyenkor mindig aprólékos tisztításra, tüzetes vizsgálatra szorult. A feljegyzések szerint meggyeszte úgy indultak éjfél misére az emberek, hogy egy-egy kis maroknyi mákszemot öntsenek bele. Úgy gondolták, hogy ahány szem alámerül a beleszórta taktól), úgy okoskodtak, hogy egy nagyobb mennyiségből csak lejut úgy húsz-harminc az aljára. Hogy biztosak lehessenek, alaposan túlméretezhették tehát a dolgot.

MÉHEK • Egy XVII. századi kézirat őrizte meg annak a ráolvasásnak a szövegét, amellyel a mézéhes gazda igyekezett rávenni méhkasai épp telelő lakóit a szökési kísérletek mellőzésére. Karácsonykor földet vett alóluk és egy kis zacskóban mindig, mindenhová magával vitte. Ünnepe után aztán a kasra, kasokra szórta e szavak kíséretében: „Miképpen ez az föld el nem mehet innen, tik is, az én míheim és rajaim, úgy el ne mehessenek innen és lígyen meg Atyaisten, Fiúisten, Szent-lélek Istennek nevében, Ámen.”

MEZTELEN FUTÁS • A XIX. század vég babonájaként emlegetik a hazai szlovénség körében kialakult éjszakai pucér futkosást. Az éjfél misé idején, amikor az úrfelmutatáshoz harangoznak, a sorskísértő távolmaradónak Ádám- vagy Éva-kosztümben (vagyis anyaszült meztelenül) háromszor is körbe kell szaladnia a saját házat. A harmadik kör során minden ablakon be kell kukkantania. Ha nem lát sehol koporsót, megnyugodhat. Ellenkező esetben a következő esztendő halált hoz a házhoz. A verchovinai ruszinoknál – *Réső Ensel* Sándor 1866-os

leírása szerint – a háziasszony karácsony estéjén, amikor már sötétedik, a szobájába visszatér, várja az éjt, s ha megérkezett, kamrájában anyaszült meztelenre vetkezik, s egy tál babot kezébe ragadva, a házat körülszaladja, hogy így a ház „tűztől és jégtől ment legyen”. Figyelem! A szokás mára mindkét nemzetiség szokásrendjéből eltűnt, úgy hogy a lesifotósoknak kéretik otthon karácsonyozni!

MIKULÁS DÍSZMENET • A kanadai Ville de Québec legnagyobb áruháza minden évben megrendezi a karácsonyi díszmenetet. Sok ünnepi pompába öltöztetett szekér vagy szán és főként manójelmezbe öltözött kíséret, valamint zenészek vonulnak végig ilyenkor az utcákon. A legelső szekér vagy szán mindig a Mikulásé. Járműve a felvonulás záróeseményeként, a gyerekek nagy öröme – egy elforduló darunak köszönhetően – a levegőbe száll és ellebeg a környező házak felett, mígnem eltűnik a nézők szeme elől.

MŰFENYŐ • Először az 1700-as években, német földön készítettek műfenyőket. Úgy készültek, hogy zöldre festett libatollakat rögzítettek ágdarabokra, azok másik végét aztán egy fémcső megfelelő furataiban kellett rögzíteni. Az első használóik aligha gondolták, hogy e bumfordi műfa utódai valaha az igazi fenyők valóságos vetélytársai lehetnek.

NÖVÉNY-NYELV • Már a XVIII. században jelentek meg olyan könyvek, amelyek rendre megírták, hogy melyik virág, milyen gondolat vagy érzés kifejezője. Így aztán azok, akik csokrokat küldözgettek egymásnak, nemcsak szép növényeket, de gyönyörű vallomásokot vagy bántó, ám csak a beavattak számára értelmezhető közléseket is eljuttathattak a címzetthez. A virágnyelv fogalmát azért kellett most kissé tágítanunk, hogy egy horvát népszokásban rejlő üzenetet felfedhessük, abban ugyanis a növénybirodalom nem szirmozó tagjai a főszereplők. Az Adriai-tenger partján fekvő településeken a csa-

Foto: Fortepan / Lencse Zoltán, 1958

lád gyermekei díszítik fel a házak bejárait. (Ha csecsemőkorból éppen csak kinőttek vannak, azokat is bevonnák valamilyen kisebb feladatra.) Három növényanyagból fonnak és fűrtösítenek, ragasztanak, díszszalagokat, tobozokat, karácsonyfadíszeket is segítségül hívva. Azért ennyiből, mert karácsonykor a szentháromságra is emlékeztetniük illik. A három növény a zsálya, a borostyán és a fenyő. Ezek jelentését jól ismerik (ahogy mostantól az olvasóink is). A zsálya a bőséget, gazdagságot, áldást; a borostyán a hírnevet, jóhírűséget, az ünneplést; a fenyőágak pedig a békességet jelképezik. Az üzenet tehát nagyjából így rakható össze: Áldott, békés ünneplést (ünnepeket)!

PAPI KÖVET • A református és az unitárius egyház teológiai akadémiái s kollégiumai karácsonykor a gyülekezetekbe küldték hallgatóikat, hogy prédikáljanak a híveknek, és hogy segítsék a helyi lelkeszt felszaporodott munkájában... És nem utolsó sorban – gyűjtsenek adományokat a kiküldő intézményüknek. (Latinul legatusnak nevezték őket.)

PÉNZVIRÁG • Magne *Furuholmen* norvég képzőművész (nem mellesleg a híres A-ha rockegyüttes billentyűse) 2002-ben a karácsony elüzlésének ellen tiltakozott sajátos, rövidéletűnek bizonyult karácsonyi díszével. Az oslói főpályaudvar december végi kiszépítésének megtervezéséért kialakított honoráriuma előlegét arra fordította, hogy virágokat és csillagokat hajtogasson a különböző címetű bankjegyekből. Ezeket aggatta azután a váróteremben felállított karácsonyfára. A díszek közül rövidesen – ki hitte volna? – egy sem maradt az ágakon.

PIROSNEMŰ • A legfurcsább karácsonyi hagyományok jegyzékén – ha lenne ilyen – mindenképp előkelő helyet követelne magának az a spanyol babonás szokás, amely alapján karácsonykor férfiaknak, nőknek és gyermekeknek egyaránt piros fehéreneműt (pirosneműt?) kell húzniuk szenteste. Ezt

Foto: Fortepan / Storymap, 1954

az eljárást tekintik a boldogság- és jóléthez vezető egyetlen módjának. A középkorban (ítéletek tanúsítják) a piros bugyit a boszorkányok, a vörös gatyát a varázslók titkos azonosító jelének tartották. Úgy tanították, hogy a kelme pirosságával serkentik agyékuk véráramlását. A néprajztudósok erre a történelmi tévhitre vezetik vissza a fura babonát.

PUDINGKEVERŐ VASÁRNAP • Más néven pudingnap (Christmas Pudding Day). Az adventi négyet megelőző utolsó vasárnap. (Az idén november 20-ára esett.) Ekkor kezdődik el a karácsonyi puding készítése, méghozzá úgy, hogy minden családtagnak keverni kell rajta. Méghozzá magányosan, hogy a csomómentesség érdekében tett áldozatos munkája elismeréseként, a munka során kimondott kívánsága teljesüljön. Azért kell ennyire korán tüsténkedni, hogy a puding tizenhárom összetevőjének ízei az ünnepekre tökéletesen összeérjenek. (Egyébiránt pedig senki se mondja, hogy nincs abban valami felemelő, ha egy ország minden családja ugyanaznap ugyanazt csinálja!)

REKORDHARISNYA • Ha máshonnan nem, az amerikai és angol filmekből a tájékozatlanabbak is tudhatják, hogy arrafelé karácsonyi harisnyákat (néhol zokninak

látszó, gulliveri lábra illő kötött holmikak) aggatnak a kandallókra. Santa Claus jobb híján azokba rakja ajándékait. A világ eddigi legnagyobb karácsonyi harisnyája bármely kandallóról igencsak lelogna. A hitelesített adatok szerint 32,56 méter hosszú és 14,97 méter széles. 2007. december 14-én csaknem ezer ajándékkal megtöltve mutatták be Londonban. A benne rejlő meglepetéseket az eseményen megjelent gyermekeknek osztották ki.

RÓZSADÍSZ • Lettországból 1510 körül állították fel az első karácsonyfát. Az egész fenyőn semmi más nem lógott, csupán más-más színű rózsafajok. A különös díszítés azért volt épp rózsás, mert a feldíszített fenyőt az első karácsonyon anyává lett Szűz Mária tiszteletére állították. Neki akartak vele örömet szerezni.

SZALMATÖLTÉLÉK • Haitin a keresztény gyerekek szenteste éjszakájára teszik ki cipőiket a lakásajtó elé, gondosan kitisztítva, hogy Mikulás – amennyiben példás viselkedésűnek tartja őket, ajándékkal töltsen tele. Biztos, ami biztos, igyekeznek meglágyítani az öregúr szívét. Jól megtömik szalmával hát a kirakott cipőket. Úgy okoskodnak, hogy a fehér szakállas ajándékhhozó eleve jószívű, így ha ők az átlagosnál rosszabbaknak bizonyulnának is, megőrül majd

a rénszarvasainak kitett csemegének. Aki pedig gondol szegény, fáradt állataira, az végeredményben mégiscsak jó gyerek... Nem igaz? Reggelre kelvén nagy nyugtalankodások közepette elindulnak megnézni, hogy is áll a szénájuk... Pardon! A szalmájuk! Ha csakis az van a cipőben, akkor nem sikerült letudni a sok-sok rosszaságot. Amennyiben ott a szalma a cipőjük mellett, a helyén pedig ajándékok vannak: nagyon jóknak ítéltettek, nem volt szükség a kedves megvesztegetésre. Akkor viszont, ha a szalmának hült helye, de ajándék van a cipőben, tudható, jövőre mégiscsak érdemes megjavulni, mert idén éppen csak sikerült megütni a mértéket.

SZENT TÖVIS • A Bristoltól 37 km-re délre fekvő mintegy tízezer lakosú Glastonbury egyik nevezetessége egy akácia, amelyet a brit kereszténység első emlékének tekintenek. Arimateai Józsefet – aki Nikodémussal közösen váltotta ki és helyezte a sírboltba Jézus keresztről levett tetemét – a római hatalom börtönbe vetette. Amikor ugyanis üresen lelték a sírhelyet és elterjedt a feltámadás híre, őt vádolták meg a tetem eltüntetésével és a hírkeltéssel. Az apostol sokáig raboskodott, s amikor végre kiengedték, tizenkét társával Britannia provinciába (a birodalom legtávolabbi szegletébe) távozott. Legendája szerint 63-ban érkezett meg oda, s abból a botból, amelyre támaszkodva járta a vidéket, nőtt ki az a tövisbokr, amelynek sokadik sarjadéka a település határában ma magasodó fa. Szent

Foto: Fortepan / Petanovits, 1938

tövisnek tartják, hisz Arimateai József személye – s különösen a személyéhez kötött Szent Grál révén – közvetlen kapcsolatba hozható a töviskoszorúval megkoronázott Megváltóval is. Az akáciának sok, hosszú tövise van a messze nyújtó ágain. Minden karácsony előtt kis ünnepség keretében metszenek le egy ágat az említett tövisfáról, amit aztán díszes csomagolásban küldöttség visz Londonba, hogy átadja a királynőnek, *II. Erzsébet*nek.

SZOPKA • Krakkóban a XIII. századtól állítottak fel a templomokban betlehemes jeleneteket jászollal, amit szopkának neveztek. A XVIII. században nyeles- és zsinórbábos mozgatóval kisebb jeleneteket is előadtak a hajdan történetek élményszerűbb felidezésére. Mivel idővel egyre több világi történetet is beleszóttak az előadott eseménysorba, hogy jobban lekössék a híveket, 1739-ben a krakkói püspök kitiltotta a bábjátékot a templomokból. Ekkortól a közvetlenül előttük lévő tereken adták elő a betlehemes jászoljátékot.

TÁNCMULATSÁG • Az I. világháborúig a karácsonyi tánc volt a farsang előtt a legjelentősebb téli mulatság – írja a Néprajzi Lexikon. Országszerte rendszerint karácsony másnapján rendezték meg a bált. A karácsonyi tánc különösen Erdélyben vált gazdag, színes táncalkalommá, ahol az gyakran az ünnep első napjától negyednapig, az aprószentekig is eltartott.

TEPLOMKONCERT • A szombathelyi szlovének az advent idején anyaországi énekkarok meghívásával rendezik meg immár hagyományosnak számító karácsonyi hangversenyüket. Az események mindig az a Szent Márton-templom ad otthont, ami a római birodalom Pannonia tartományában, Savariában (a mai Szombathelyen) született tours-i püspök szülőháza fölött épült fel.

TÖMJÉN • A háromkirályok egyik ajándéka volt. Egy édes illatú, a Közel-Keleten és Dél-Ázsiában honos balsamfa (a *Boswellia sacra*) méz-

gája-gyantája. Népszerűsége a Római Birodalom idején tetőzött, amikor az istenek kegyeinek elnyeréséért oltári áldozatként égették el. Ára akkor az aranyéval vetekedett. Katolikus és ortodox keresztény szertartások füstölőszerévé lett, hisz amint a szólás mondja „az ördög fél a tömjénfüsttől”. A betlehemi történethez és a kereszténységhez tehát egyaránt kötődik. A bolgár családoknál még erősebb ez a karácsonyi kapocs, mivel náluk szentesítte a legidősebb családtag tömjénnel füstöli ki a szobákat, a konyhát, a pincét, a padlást, az ólakat, istállókat, a szerszám- és faskamrát, a gabonatárlókat. Neki is az ördög és az ártó szellemek elűzése, távoltartása a célja. A magyarországi sokácoknál a gazdasszony végzi el a tömjénezést, de más indokot hangoztatva. A szobát és az épületet szenteli így be, mert csak szentelt környezet a méltó az ünnepi megemlékezésre.

TURBÁN • A hollandok turbandnak (magyarul turbánnak) nevezik kuglóf formájú, mázzal bevont karácsonyi tortájukat, amihez egy meghökkenítő legendát is társítanak. E szerint a három király Betlehemből dolguk végeztével már hazafelé tevegelt, amikor a sivatagban szörnyű hőség tört rájuk. Akkora, hogy levett turbánjukban kisült az eredetileg sütőkövekre szánt kenyéértészta.

ÜZENET • Az albán származású – előbb boldoggá avatott, majd nem sokkal később Kalkuttai Szent Teréz néven az üdvözültek seregébe felvett – *Teréz anya*, rendalapító apáca volt. 1996 decemberében az albán Tirana Newsnak rendfőnöként adott interjút. A hetilap azon kérdésére, hogy mit üzenne karácsony legfőbb tanulságaként a szülőföldjére ezt felelte: „A nagyvilágnak valamennyi ember szeretetére szüksége van ahhoz, hogy újjászülethessen a mindent elárasztó erőszakból. A karácsony azért fontos, mert lelki és erkölcsi erőt ad az emberi önzés és korlátokat nem ismerő hatalom rabságából való kiszabaduláshoz.”

Hegedűs Sándor összeállítása